

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Муниципальное образование «Закаменский район»
Муниципальное автономное общеобразовательное учреждение
«Бортойская средняя общеобразовательная школа»
(МАОУ «Бортойская СОШ»)

РАССМОТРЕНО

на Педагогическом совете
(Протокол № 1
от 25.08.2023 года)

СОГЛАСОВАНО

Наблюдательным Советом
(Протокол № 1
от 25.08.2023 года)

УТВЕРЖДЕНО

Приказом по МАОУ
«Бортойская СОШ» № 58
от 28.08.2023 года

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родная (бурятская) литература»
для обучающихся 5 класса

у. Бортой 2023 г

ТАЙЛБАРИ БЭШЭГ

«Буряад литература» гэхэн курсын ажалай программа хадаа Россиин Федерациин хуралсалай Министерствын тогтоолнууд дээрэ үндэхэлжэ зохёогдоһон хуралсалай программа болоно:

- Федерального закона от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;

- приказа Минпросвещения России от 22.03.2021 № 115 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам – образовательным программам начального общего, основного общего и среднего общего образования»;

- приказа Минпросвещения России от 18.05.2023 № 370 «Об утверждении федеральной образовательной программы основного общего образования» (далее – ФОП ООО);

- приказа Минпросвещения России от 31.05.2021 № 287 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования» (далее – ФГОС ООО третьего поколения);

- Закона Республики Бурятия от 13.12.2013 № 240-V «Об образовании в Республике Бурятия»;

- Закона Республики Бурятия от 10 июня 1992 г. №221-ХП «О языках народов Республики Бурятия» (с изменениями и дополнениями);

- Устав МАОУ «Бортойская СОШ»

- Основная образовательная программа основного общего образования МАОУ «Бортойская СОШ»

5-дахи классай «Буряад литература» («Бэлиг» 2018 он) гэхэн ном (авторнууд С.Д.Будаев., Ц.С.Жанчипова, Д.Х.Митупова) программын ёһоор хараалагдаһан эрдэмэй, буряад хэлэнэй теориин, методикын талаар мүнөө сагта нэбтэрүүлэгдэжэ байһан эрилтэнүүдые баримталан зохоогдо.

Тус программа гүрэнэй Федеральна стандарт, Буряад Республикын Хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын туршалгын программа дээрэ үндэхэлэгдэнэ. Буряад дунда хургуулида түрэлхи литература хуралсалай предмет болгогдожо, үзэгдэжэ байдаг гээшэ.

Программа иимэ хубинуудһаа бүридэнэ: тайлбари бэшэг, хуралсалай-тематическа түсэб, программын байгуулга ба удха, календарно-тематическа түсэб, хурагшадай мэдэсэ шадабариин гол эрилтэнүүд, хуралсалай методическа хангалга, хабсаргалта

Буряад литература үзэлгэ болбол имагтал образоор харуулдаг дээрэхээ хурагшадые арад зондоо үнэн сэхээр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ тон ехэ удха шанартай.

Түрэлхи литературынын программа тематическа принципэй үндэһэн дээрэ байгуулагдаба. Эндэ арадай аман зохёолнууд, буряад литература сооһоо удхын ба байгуулалтын талаар нурагшадай ойлгосо, мэдэсэдэ таарамжатай уран һайханай зохёолнууд шэлэгдэн абтажа, тайлбарилан уншахаар, шудалан үзэхөөр хараалагдаба. Эдэ зохёолнууд хадаа түүхын үе сагтай, арад зоной үйлэ хэрэгтэй, түүхэтэй, түрүү хүнүүдэй дүрэтэй сэхэ холбоотой юм.

Россиин Федерациин нуралсалай эмхинүүдэй федеральна нуралсалай түсэбөөр буряад литературада 68 саг үгтэгдэнэ.

ПРОГРАММЫН БУРИДЭЛ

1. Оршол
2. Арадай аман зохоолой бага жанрнууд
3. Арадай онтохонууд
4. Буддын шажанай зохоолнууд
5. Литературна онтохонууд
6. Хөөрөөн
7. Туужа
8. Шүлэглэмэл зохоолнууд
9. Басни
10. Зүжэглэмэл зохоолнууд

НУРАГШАДАЙ ШАДАБАРИНУУД

Мүнөө үеын федеральна нуралсалай стандартын ёһоор үхибүүд иимэ личностнэ дүнгүүдые харуулха ёһотой:

1. Нурагшад түрэлхи литература шудалан үзэхэдөө, буряад хэлэнэйнгээ баялигтай гүнзэгыгөөр танилсаха, һайнаар хэлэдэг, уншадаг, бэшэдэг болгохоһоо гадна, буряад арадайнгаа ажабайдал, түүхэ, заншал, зан абари үзэжэ байгаа зохёолнууд дээрэ үндэһэлэн, һайнаар ойлгохо, ухаан сэдхэлдээ шэнгээхэ;

2. нурагшад уран зохёол абьяастайгаар уншаха дуратай, ходорхойгоор, тодо зүбөөр уншаха шадабаринь хүгжэхэ, уншалан зохёолоо ухаандаа буйлуулан, удхыень зүбөөр элирүүлэн ойлгодог, һонирходог болохоһоо гадна, нурагшад зохёол шудалан, шэнжэлэн үзэхэ эхин дадалнуудые бүридхэхэ, түрэлхи литература тухайгаа юрэнхы мэдэсэтэй болгохо;

3. Туд классуудта зохёолнуудые уншахадаа, арадай түүхэдэ, уран зохёолшын зохёол соогоо харуулһан үе саг, арад зоной ажал хүдэлмэрийн аша туһа, үйлэ хэрэг, ёһо заншал, гурим нурагшад анхаралаа хандуулха, олониитын ажабайдал тухай ойлгосыень саашань үргэдхэхэ, мэдэсэнь гүнзэгырхэ, нурагшадай зан заншал, сэдхэл ухаан, бодол хүсэл зүбөөр, даамайгаар

бүрилдэхэ, түрэл арадайнгаа хэлэдэг үндэһэн хэлые һайнаар шудалжа, хүнэй ойлгохоор, тодо һонороор хэлэжэ һураха шухала.

4. Һурагшад түрэнһэн нютаг орондоо дуратайгаар хүмүүжэхэ, ажабайдалай үзэгдэлнүүдэй, нютагайнгаа байгаалиин гоё һайхание зүбөөр сэгнэдэг хүн боложо һураха юм. Түрэнһэн эхэ эсэгээ, аха зоние хүндэлхэ гэнһэн арадай һайн һайхан заншалые хүндэлжэ баримталха дадалтай болохо.

Һурагшадай метапредметнэ дүнгүүдынь иимэ байха жэшээтэй:

1. Хэлэлгыншье, бэшэмэлшье мэдээнүүдые зүбөөр ойлгожо абаха;
2. Уншалгын хэдэн янзануудые шадаха;
3. Интернетһээ гү, али бэшэшье материалһаа мэдээнүүдые суглуулан бүридхэжэ шадаха;
4. Элдэб толинуудые, номуудые хэрэглэжэ шадаха;
5. Ойлгоһон материалаараа бэшэмэлшье, сээжэшье харюусажа шадаха;
6. Багахан элидхэлнүүдые бэлдээд, нүхэдэйнгөө урда хэлэжэ шадаха.

Предметнэ дүнгүүдынь гэхэдэ:

1. Уран зохеол тухай бүхэли мэдэсэтэй болохо;
2. уран зохёолшын зохёол соогоо зураглаһан зурагые ухаан сэдхэлдээ бии болгожо, үзэжэ байһан зохёолой шухала үйлэнүүдые (эпизодые) бэшэ үйлэнүүдһэнь илгажа, зохёол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагаание, тэрэнэй хойшолон, сагые элирүүлхэ;

3. үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргуудые, байгаалиин үзэгдэлнүүдые, зураглаһан зураглалнуудые текст сооһоо илгaha, зохёолой геройдо өөрын хэлэнһэн үгэ, хэнһэн хэрэг, үйлэ дээрэ үндэһэлһэн характеристикэ үгэхэ;

4. уран зохёолой болоод хрестоматиин текст зүбөөр, ходорхойгоор уншаха, сээжэлдэнһэн зохёол уранаар, тодоор уншаха;багашаг ба ехэ эпическэ зохёолнуудай хэнһэгүүдые тобшоор, удхадань дүтэрхыгөөр, түүбэрилэн хөөрөжэ, найруулан (изложени) бэшэхэ; шудалан үзэжэ байһан зохёолоор өөрынгөө һанамжа зохёолго (сочинени-бодомжо) болгон бэшэхэ; багшын табиһан асуудалда дүүрэн харюу үгэн хөөрөжэ, бэшэжэ, зохёолой герой тухай рассказ зохёохо;

эпическэ зохёолоор гү, али тэрэнэй таарамжатай хэнһэгээрнь түсэб табиха, өөрынгөө дураар шэлэжэ уншаһан зохёол тухайгаа өөрынгөө һанамжые хэлэхэ, уран зураашадай зураһан зураг, хараһан кино тухай мүн һанамжаяа хэлэхэ, хөөрэхэ.

ПРОГРАММЫН БАЙГУУЛГА БА УДХА

Оршол. Литература- уран үгын искусство. Уран зохёолой нюусанууд (3ч).

«Литература-уран үгын искусство» гэхэн мэдэсэ тобшолон онсодхохо, искусствын һалбаринууд тухай мэдэсэ үргэдхэхэ. Нурагшадай үгын баялиг, бэшэмэл ба аман хэлэлгэ хүгжөөлгэ, уран зохёолой нюусануудтай танилсалга.

Фольклорой бага жанрнууд. Фольклор тухай ойлгосо, бага жанрнууд . Тоолуурнууд.. Сэсэ буляалдаан.Жороо үгэнүүд. Таабаринууд. Онһон ба хошоо үгэнүүд.Хэшээл-практикум (6+2)

Арадайнгаа хэр угһаа абажа ябаһан алтан баялиг –арадай аман зохёол тухай мэдэсэ үргэдхэн, һонирхол түрүүлхэ. Арадай аман зохёолой бага жанр - тоолуурнуудтай танилсалга. «Сэсэ буляалдаан» гэхэн бага жанрай зохёолтой танилсан, аман хэлэлгэ, суг хамта хүдэлхэ шадабари олгохо. Жороо үгэнүүд тухай мэдэсэ үргэдхэн, хүндэ ямар нүлөө үгэдэгыень элирүүлхэ. Таабари тухай мэдэсэ дабтан үргэдхэхэ, зохёохо аргануудтай танилсуулха.Онһон ба хошоо үгэнүүд тухай мэдэсэ үргэдхэн, илгааень гаргаха.

Буддын шажанай зохёолнууд. (1 час)

Буддын шажанай зохёолнуудтай танилсуулан, буддын шажанай һургаал заабари дээрэ хүмүүжүүлхэ.

Арадай онтохонууд.(6 час)

«Сэсэн хүүхэн».Зохёолой шүүлбэри.«Үнэгэн, буга, хирээ гурбан». «Зол Шоро хоер»

Зохёолой сюжет, композици гэхэн литературна ойлгосонуудтай танилсуулха, зохёолой онсо шэнжэ илгаха шадабари дээшэлүүлхэ.

Геройнуудай абари зан дээрэ арадай сэдхэжэ ябаһан идеал гаргаха, өөрын һанамжа хэлэжэ һургаха.

Амирад тухай онтохонтой танилсуулан, онсо шэнжэнүүдыень гаргаха, удхалан зохёохы шадабари һайжаруулха.

Буряад арадай онтохошод. Ондоо арадай онтохонууд (1 час)

Арадай аман зохёол суглуулагшад тухай ойлгосо үргэдхэн, онтохошодтой танилсуулха.

Литературна онтохонууд (4 час) Ш.Нимбуев «Тархайн хүбүүн Зархай».Зохеолой сюжет ба композици.Класһаа гадуур уншалга.

Литературна онтохоной илгаае элирүүлхэ, гиперболэтэй танилсуулха. Уншаһан ба класһаа гадуур уншаһан онтохонуудай удхаар наада үнгэргэхэ.

Б-Б.Намсарайн «Алтаргана» (3 час). Зохеолой анализ.

Б-Б.Намсарайн зохёохы намтартай танилсуулха, «Алтаргана» гэхэн зохёол дээрэ байгуулга тухай литературна ойлгосо үгэхэ.

Х.Намсараев «Үри нэхэбэри» (3 час).

Х.Намсараевай зохёохы намтар, зохёолнуудтайнь танилсуулан, эпическэ зохёолой байгуулга, уран аргууд тухай мэдэсэ үргэдхэхэ.

Д.Сультимов «Өөрыгөө хэһээбэ» (1 час)

Д.Сультимовай зохёохы намтар, зохёолнуудтайнь танилсуулан, эпическэ зохёолой байгуулга, уран аргууд тухай мэдэсэ үргэдхэхэ.

Ц. Номтоев «Хилээмэн» (3 час)

Номтоевой «Хилээмэн» гэһэн зохёол дээрэ тарьяан ажалтай танилсуулан, зохёолой хүмүүжүүлхы боломжо үргэнөөр хэрэглэхэ.

Минии түрүүшын хөөрөөн (1 час) Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ.

Ц.Б. Бадмаев « Будамшуугай орон нютагаар Серёжын аяншалһан тухай».(14 час).Сюжет, зохоолой анализ (1 час). Класһаа гадуур уншалга (3 час).

Туужа тухай ойлгосо үгэхэ, онсо шэнжэнүүдтэйн танилсуулха, арадайнгаа ёһо заншал дээрэ хүмүүжүүлхэ.

Шүлэглэмэл зохёолнууд.(3 час)

Лирическэ шүлэг уншаха гол шухала аргуудтай ба уран шүлэг шүүлбэрилхэ заршамтай танилсуулха.

Ч.Цыдендамбаев «Ургыхан», «Сэсэгхэн»(1 час)

Ч.Цыдендамбаевай зохёохы намтартай танилсан, шүлэгэй гол удха ойлгон авторай мэдэрэл таажа һургалга.

Ц.Зарбуев «Буряад орон» (1 час)

А.Жамбалон «Талын хүнби»(2 час)

А.Жамбалонай зохёохы намтартай танилсан, шүлэгэй гол удха ойлгон авторай мэдэрэл таажа һургалга.

Класһаа гадуур үгтэһэн шүлэгүүд (2 час)

Шүлэгүүдэй удха, уран аргууд

Х.х.х. Багшын үзэмжөөр.(1 час)

Творческо хүдэлмэри.Минии туршалга.

Г.Чимтов «Эрэ тахья.(2 час)

Басни тухай мэдэсыень үргэдхэхэ, зохёолой һургаал элирүүлхэ, уншаха дадал, аман хэлэлгэ хүгжөөхэ, һайжаруулха.

Зүжэглэмэл зохёолнууд. М.Батоин «Шэдитэ тулам».(2 час).

Драма ба тэрэнэй жанруудтай танилсуулан, зохёолой онсо шэнжэнүүдтэй танилсуулха.

Класһаа гадуур уншаха зүжэгүүд.(2 час)

Сценари тухай(1 час) Сюжет тухай ойлгосо үргэдхэхэ.

Шалгалтын уншалга-хөөрэлгэ.(2 час)

Уран уншалга, уншаһанаа зүбөөр удхынь дамжуулха арга үргэдхэхэ.

КАЛЕНДАРНА-ТЕМАТИЧЕСКА ТҮСЭБЛЭЛГЭ

№ п/п	Темэ	Саг			Үзэхэ саг
		хамта	Шалгалтын хүдэлмэри	Практичес ка хүдэлмэри	
	Литература-уран үгын искусство	1			
	Уран зохеолой нюусанууд	1			
	Автор-Зохеол-Уншагша	1			
	Фольклор тухай ойлгосо	1			
	Буряад арадай нааданууд	1			
	Сэсэ буляалдаан	1			
	Жороо үгэнүүд	1			
	Таабаринууд	1			
	Юртэмсын гурбан ба дүрбэн	1			
	Онъһон үгэнүүд	1		1	
	Хошоо үгэнүүд	1			
	«Сэсэн хүүхэн»	1	1		
	Онтохоной онсо шэнжэ	1			
	«Үнэгэн, хирээ, буга гурбан»	1		1	
	«Зол Шоро хоер»	1			
	Буряад арадай онтохошод	1			
	Буддын шажанай зохеолнууд	1			
	Ш.Нимбуев «Тархайн хүбүүн Зархай»	1			
	Зохеолой удха дээрэ хүдэлмэри	1			
	Онтохоной композици	1	1		

	ба сюжет дээрэ хүдэлмэри				
	К.г.у Литературна наадан «Онтохоной орондо»	1			
	Б-Б.Намсаравйн «Алтаргана»	1			
	Зохеолой байгуулга дээрэ хүдэлмэри	1			
	Зохеолой сэдэб ба идей	1			
	Х.Намсараев «Үри нэхэбэри»	1			
	Зохеолой байгуулга	1			
	Зохеолой уран аргууд	1	1		
	Д.Сультимов «Өөрыгөө хэһээбэ»	1		1	
	Ц.Номтоев «Хилээмэн»	1			
	Зохеолой удха дээрэ хүдэлмэри	1	1		
	«Хилээмэн хаанаһаа ерэдэг бэ?» проект	1			
	Х.х.Минии түрүүшын хөөрөөн	1			
	Ц-Б.Бадмаев «Будамшуугай орон нютагаар Сержын аяншалга»	1	1		
	Буряад арадай ёһо заншал	1			
	Зохеолой удха дээрэ хүдэлмэри	1			
	Ц-Б.Бадмаевай геройнууд-манай үеын хүбүүд	1			
	Даага дэллээн	1			
	Будамшуугай орон	1	1		

	нюотагаар аяншалжа, мэдэжэ абаһан юумэн	Сережын хаража,			
	Сюжет, анализ	зохеолой	1		
	К.г.у. туужанууд		1		
	К.г.у. туужанууд		1		
	Х.х. миниатюра «Зуун байнхаар, нүхэртэй дээрэ»	Найруулга бэшэхэ түхэригтэй зуун байһаниинь	1		
	Ирагуу тухай ойлгосо	шүлэгэй жанр	1		
	Уран шүүлбэрилхэ заршам	шүлэг	1		
	Шүлэглэмэл нюусанууд	зохеолой	1		
	Ч.Цыдендамбаев «Ургыхан», «Сэсэгхэн»		1		
	Ц.Зарбуев орон»	«Буряад	1		
	А.Жамбалон хүнби»	«Талын	1		
	Шүлэг дээрэ хүдэлмэри		1		
	К.г.у. шүлэгүүд		1		
	К.г.у. шүлэгүүд		1		
	Х.х. Минии туршалга		1		
	Г.Чимитов «Эрэ тахяа»		1		
	Басниин шэнжэнүүд	онсо	1	1	
	К.г.у. Басни		1		
	М.Батоин «Шэдитэ		1		

	тулам»				
	Зүжэглэмэл зохеолой онсо шэнжэнүүд	1	1		
ХАМТАДАА		57	8	3	68

ХЭШЭЭЛДЭ ХЭРЭГЛЭХЭ МЕТОДИЧЕСКА ЛИТЕРАТУРА

1. Буряад литература 5класс. Бэлиг, 2011
2. Методическа дурдхалнууд 5 класс. С.Д.Будаев, Ц.С.Жанчипова, Д.Х.Митупова
3. Ажалай дэбтэр. 5класс. С.Д.Будаев, Ц.С.Жанчипова, Д.Х.Митупова
4. Буряад нургуулийн программа. Буряад литература 5-11 классууд, 2009
5. Б.Б.Батоев. Уран зохёолнуудые 5-11 классуудта зааха тухай. 2008
6. О.Б.Бадмаева. Мүнөө үеын хэшээл, 2010
7. Буряадууд тухай алтан ном. В.Алагуева
8. Буряад аман зохёол.
9. Онһон үгэ оностой.
10. Буряад арадай онтохонууд.
11. Санагын сэгнэшэгүй баялигһаа. С. Ринчинов
12. Ажалай дэбтэр
13. Баснинууд.
14. М.Самбуев. «Би тайгын хүбүүмби», У-Ү., 2015
15. Д.Улзытуев «Сагай сууряан», У-Ү., 1970
16. А.Жамбалон «Эхэ орон уряална», У-Ү., 1990